

Me ry:n Käsikynkkä -projektin puhujakoulutukset
2010 - 2012

Anne Repo

Kokemuksen ääni
Me Itse ry:n Käsikynkkä-projekti 2010-2012

Sisällys

1 Käsikynkän puhujakoulutukset.....	3
2 Koulutussisällöt ja toteutus	4
2.1 Tutustuminen ja toiminnan esittely.....	4
2.2 Vuorovaikutus esityksessä.....	6
2.3 Esiintymisjännityksen hallinta ja esitykseen valmistautuminen	7
2.4 Puheen lajit ja rakenne	8
2.5 Elämäntarinatyöskentely	8
2.6 Koulutusten päätös	10
3 Koulutusten palautteet ja arviointi	11
4 Koulutusmallin kehittymisen prosessi	13
5 Inklusio ja osallisuus	16
LÄHTEET.....	17

1 Käsikynkän puhujakoulutukset

Käsikynkkä -projektin tavoitteena oli kouluttaa kehitysvammaisia ihmisiä puhujiksi. Siten he voivat oman elämäkokemuksensa perusteella kertoa omakohtaisia kokemuksiaan esim. opiskelusta, työtoiminnasta, asumisesta, ihmisoikeuksista, arjen sujumisesta ja siitä, millaista on olla ja elää kehitysvammaisena ihmisenä nykypäivän suomalaisessa yhteiskunnassa. Koulutusten keinoin pyrittiin saamaan kehitysvammaisten ihmisten uskottavuus ja oma ääni kuuluviin, jolloin he voivat aidosti onnistua omien näkemystensä ja mielipiteidensä esiin tuomisessa. Koulutukset tähtäsivät siihen, että puhujilla olisi valmiuksia kertoa elämäkokemuksistaan kaikkialla siellä, missä tavalla tai toisella käsitellään kehitysvammaisten ihmisten elämään vaikuttavia teemoja.

Koulutukset toteutettiin seitsemällä paikkakunnalla lokakuun 2010 ja kesäkuun 2012 välisenä aikana. Paikkakuntina olivat Helsinki, Turku, Tampere, Pori, Joensuu, Jyväskylä ja Oulu. Osallistujat näille paikkakunnille valittiin kunkin koulutuspaikkakunnan lähiseudulta, jotta niihin muodostuisi alueellinen Käsikynkkä -puhujien ryhmä, ja oman alueen keikkojen hoitaminen olisi tulevaisuudessa mahdollista kyseisen alueen ryhmän voimin. Kullakin paikkakunnalla järjestettiin 6 - 8 kuuden tunnin mittaista koulutuspäivää, joissa oli projektista paikalla kouluttaja ja projektityöntekijä. Lisäksi kolmella paikkakunnalla oli mukana puhujien taustatueksi alkava henkilö, joka sai samalla valmiuksia tukea ja ohjata kokemuspuhujia tulevilla puhujakeikoilla ja pääsi tutustumaan puhujiin jo alusta lähtien. Porissa koulutus toteutettiin yhteistyössä Porin seudun kansalaisopiston ja mediakasvatuskurssin kanssa, ja siten mukana olivat osan aikaa mediakurssilaiset ja kurssin vetäjät, ja koulutuksen päätösseminaari järjestettiin yhteistyössä heidän kanssaan.

Koulutuspäivien lisäksi koulutukseen kuului harjoituspuheen pitäminen aidolle yleisölle jossakin itse valitussa paikassa. Osa osallistujista kävi pitämässä puheen erikseen sovitussa paikoissa kuten esimerkiksi oppilaitoksissa, palvelukodissa, lastenkodissa, päiväkodissa tai toimintakeskuksissa, ja osa taas piti harjoituspuheensa päätösseminaareissa, jotka koulutusten osallistujat itse ideoivat ja järjestivät projektityöntekijän ja paikallisen yhteistyöverkoston tuella. Osa harjoituspuheista pystyttiin järjestämään oikeille tilatuille keikoille erityisesti Tampereen seudulla, ja osa puhepaikoista taas etsittiin puhujien esittämien toiveiden pohjalta. Puhujien tukena harjoituspuhepaikoissa oli kouluttaja tai projekti-

työntekijä, jotka videoivat suurimman osa puheista palautetta ja arviointia varten ja kävivät palautekeskustelun puhujan kanssa.

2 Koulutussisällöt ja toteutus

Koulutukseen muotoutui vähitellen selkeä malli, jossa kullakin koulutuspäivällä oli omat tavoitteensa, sisältönsä, toteutustapansa ja valmiit materiaalinsa, joita sitten sovellettiin ryhmän ajankohtaisen tilanteen sekä osallistujien henkilökohtaisten valmiuksien ja toiveiden mukaisesti. Kouluttajan kokemuspuhujakoulutuksia varten tekemät materiaalit on koottu PowerPoint -esityksiksi, joita on mahdollista käyttää muissakin samansisältöisissä koulutuksissa (liite). Seuraavassa kuvataan koulutussisällöt lyhyesti teema-alueisiin jaoteltuina. Teemat eivät aina toteutuneet saman koulutuspäivän aikana, vaan niistä sovellettiin ryhmälle ja osallistujille sopivia osia aikataulut huomioiden. Muutenkin päivien sisältöjen ja aikataulujen tuli olla erittäin joustavia, jotta koulutuksen osallistujien henkilökohtaiset valmiudet ja toiveet pystyttiin huomioimaan. Samoin niissä piti huomioida se, että Käsikynkkä -koulutukset olivat osallistujille merkittäviä kokemusten jakamisen ja keskustelun foorumeita, joihin monilla oli muutoin hyvin vähän mahdollisuuksia. Siksi joskus melko vapaallekin vaikuttamisen teemoihin liittyvälle keskustelulle haluttiin jättää aikaa, vaikka se välillä tarkoitti muihin koulutussisältöihin käytettävän ajan vähenemistä.

2.1 Tutustuminen ja toiminnan esittely

Koulutuksen aloituksessa tavoitteena oli tutustua toisiin osallistujiin, vetäjiin, koulutusjärjestelyihin ja sisältöihin sekä Käsikynkän toimintaan. Samalla vetäjät tutustuivat osallistujiin, jotta tulevien koulutuspäivien suunnittelu oli mahdollista. Ensimmäisenä päivänä käytiin läpi myös Me Itse yhdistyksen toimintaa ja tarkoitusta ja liitettiin Käsikynkkä osaksi yhdistyksen ideologista taustaa. Muutenkin Me Itsen toiminnan tavoitteet ja yhdistyksen toimiminen puhujien taustatahona olivat esillä koulutuksessa pitkin matkaa, jotta puheenvuorojen pitämisen tarkoitus - kehitysvammaisten ihmisten yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen - säilyisi puhujilla kirkaana mielessä. Toisiin ryhmäläisiin tutustuttiin paitsi

keskustelemalla ja tekemällä toiminnallisia tutustumisharjoituksia, myös etukäteen annetun ennakkotehtävän purkamisen avulla.

Ennakkotehtävässä koulutukseen tulevia pyydettiin valmistelemaan noin kolmen minuutin mittainen esitys, jossa he esittelevät itsensä toisille osallistujille. Esittelyssä sai käyttää puhetta, mutta myös muita sellaisia keinoja, joiden he katsovat kertovan jotakin heistä itsestään. Tällaisia saattoivat olla esim. laulu, runot, musiikki tai vaikkapa valokuvat. Useimmat pitivät lyhyen esittelypuheenvuoron, jossa kertoivat perustietoja itsestään. Esittelyt videoitiin ja niistä annettiin palautetta. Toisten osallistujien tehtävänä yleisössä oli miettiä, mikä esiintymisessä sujui hyvin, miksi se onnistui ja miksi sitä oli mielenkiintoista katsoa. Kielteisen kritiikin antaminen oli tässä tilanteessa kiellettyä, mikä osoittautui yllättävän vaikeaksi. Videon katsomisen jälkeen esiintyjä sai ensin kommentoida omia heränneitä ajatuksiaan, ja lopuksi kouluttaja antoi palautetta, jossa nosti esiin kunkin puhujan hyviä ominaisuuksia ja esiintymisessä vahvuuksina toimivia henkilökohtaisia piirteitä. Tehtävän tarkoituksena oli saada kokemus nähdyksi tulemisesta ja nähdä itse itsensä videolta, jolloin oman esiintymistavan kehittäminen helpottuu. Tärkeintä oli kuitenkin saada myönteistä palautetta ja kannustusta, joka innosti paneutumaan puhujakoulutuksen aiheisiin.

Ensimmäisen päivän päätteeksi osallistujat saivat kotitehtävän. Tehtävänä oli miettiä, mitä henkilökohtaisesti haluaa oppia tai kokea puhujakoulutuksessa sille annettujen yleisten tavoitteiden ohella. Tavoitteita käytettiin hyväksi sisältöjen suuntaamisessa ja toteutuksessa, ja niiden avulla arvioitiin koulutusten toteutumista. Tavoitteet käytiin läpi toisena koulutuspäivänä ja sovittiin niiden arvioinnista viimeisellä koulutuskerralla.

Osallistujien tavoitteita olivat esimerkiksi:

- haluan tulla otetusti vakavasti
- toivon, että minua kuunnellaan
- haluan päästä puhumaan kehitysvammaisille tärkeistä asioista ja vaikuttaa niihin
- haluaisin esiintyä niin, ettei jännitys häiritse
- haluaisin tulla paremmin toimeen muiden kanssa ja pystyä kommunikoimaan toisten kanssa
- osaisin kertoa asiat niin, että muut ymmärtävät
- oppia puhumaan selkeästi ja olemaan kontaktissa yleisön kanssa

- yrittää puhua tarpeeksi lyhyesti, oikein ja selvästi
- oppia huomioimaan ne kenelle puhuu
- oppia itsekuria ja uskallusta
- oppia oikeaa äänenkäyttöä, että ääni kuuluisi ja riittäisi
- saada rohkeutta yleisön edessä esiintymiseen
- oppisi miten valmistellaan ja tehdään puheita

2.2 Vuorovaikutus esityksessä

Toisena teemakokonaisuutena koulutuksissa käsiteltiin vuorovaikutusta esitystilanteessa. Teeman käsittelyn tarkoituksena oli vahvistaa käsitystä puhe-esityksestä vuorovaikutustilanteena, ja tarkastella esiintyjän ja yleisön yhteistyön sujumisesta yhtenä vaikuttamisen keinona. Erityisesti käsiteltiin ja harjoiteltiin sanattoman viestinnän merkitystä, ja osallistujien antamien palautteiden perusteella olikin nähtävissä uuden oppimista esimerkiksi siinä, kuinka tärkeää on luoda kontakti yleisön kanssa ja ottaa yleisö huomioon. Samalla käsiteltiin yleisöanalyysin perusteita, jotka auttavat suuntaamaan esityksen kullekin kohdeyleisölle sopivaksi. Sanatonta viestintää opiskeltiin keskustelun, videopätkien, valokuvien ja toiminnallisten harjoitusten avulla. Kehonkielen harjoittelun ja ohjeistuksen lisäksi käytiin läpi äänenhuollon ja äänenkäytön tehokeinojen perusteet, joilla on merkitystä esimerkiksi helposti seurattavaa, uskottavaa ja mielenkiintoista puhe-esitystä rakennettaessa.

Kaikissa näissä vuorovaikutuksen sujuvuuteen vaikuttavissa teemoissa käytettiin esimerkkeinä viestintätilanteita, jotka voisivat tulla osallistujien kohdalle puhujatoiminnassa. Tavoitteena ei niinkään ollut yhden koulutuspäivän aikana saada aikaan muutoksia puhujien vuorovaikutustavoissa, vaan enemmänkin saada puhujat tiedostamaan omaa sanatonta viestintäänsä ja vuorovaikutustapojaan. Toiminnalliset harjoitukset myös auttoivat ryhmäytymisessä ja luottamuksen syntymisessä.

2.3 Esiintymisjännityksen hallinta ja esitykseen valmistautuminen

Esiintymisjännityksen teema oli melko paljon esillä koulutuksissa jo osallistujien tavoitteissa ja myöhemmin useissa päivien aikana käydyissä keskusteluissa. Osa osallistujista piti jännityksen hallintaa ja rohkeuden lisääntymistä tärkeimpinä muutostavoitteinaan, jotka olivat edellytyksiä sille, että vaikuttamistoiminta puhujana Käsikynkässä olisi mahdollista. Sinänsä esiintyminen ja esillä oleminen yleisön edessä olivat useimmille tuttuja tilanteita esimerkiksi kulttuuritoiminnan saralta, mutta he pitivät kokemuspuheenvuoron pitämistä vaativampana tilanteena, jossa puhuja on toisenlaisen arvioinnin ja vaatimusten kohteena. Näin varmasti onkin, sillä kokemuspuhuja tuo yleisön eteen oman elämäkokemuksensa ja sen pohjalta muodostuneet mielipiteensä ja voi vain toivoa, että yleisö ymmärtää niiden arvon. Yksi kokemuspuhujana voimaantumisen teema onkin kokemuksen arvon ymmärtäminen nykyisessä auktoriteettien luomaan akateemiseen tietoon perustuvassa palvelujärjestelmässä. Kokemuksellinen tieto on helposti vaarassa jäädä vähempiarvoiseen, ”mutu”-tiedon asemaan kaikenlaisessa hallintojärjestelmän tai palvelujen kehittämisessä (kts. esim. Bäcklund 2007).

Esiintymisjännitystä yleensä käsiteltiin koulutuksissa siten, että osallistujat löytäisivät keinoja hallita jännitystä oman ajattelun ja kehoa rentouttavien harjoitusten avulla. Osa osallistujista oli sitä mieltä, että jännitys on jo aiemmin jäänyt pois monenlaisen esiintymiskokemuksen ansiosta. Erilaisten harjoituspuheiden ja oikealle yleisölle pidettyjen puheiden arvioinnin avulla koulutuksessa silti painottui se, kuinka aidossa esitystilanteessa huolellinen valmistautuminen on onnistumisen avain, sillä jännitys voi aiheuttaa yllättäviä ilmiöitä kokeneellekin puhujalle. Valmistautumista käsiteltiin perinpohjaisesti esimerkiksi aikataulutuksen, pukeutumisen ja käytännön järjestelyjen osalta. Myös mielikuvaharjoittelua ja kaiken kaikkiaan huolellista puheen sisällön ennakkopohdintaa korostettiin.

2.4 Puheen lajit ja rakenne

Oman puheen rakentamisen tueksi koulutuksessa käytiin läpi puheen lajeja erilaisissa puhe-tilanteissa sekä perusmalli asioiden saamiseksi puhe-esityksen muotoon. Tavoitteena oli selventää käsitystä siitä, millaisissa tilanteissa vaikuttamaan pyrkiviä puheenvuoroja yleensä pidetään ja saada mielikuva siitä, millä tavalla tilaisuuden luonne vaikuttaa puhe-esitykseen. Kokempuhujat ovatkin koulutuksen jälkeen esiintyneet kooltaan ja luonteeltaan hyvin vaihtelevissa tilaisuuksissa pienistä työryhmistä ja yhdistyksen kokouksista aina suuriin kansainvälisiin konferensseihin asti. Samassa yhteydessä keskusteltiin siitä, mitä voivat olla kokempuhujan perustelut mielipiteilleen, sillä heiltä ei odoteta samanlaista asiantuntijatietoa kuin esimerkiksi tiettyä professiota edustavalta puhujalta. Tällöin tullaan taas omakohtaisen kokemuksen painoarvoon. Puheen lajeja harjoiteltiin tekemällä yksin tai ryhmissä puheenvuoroja vaihteleviin kuviteltuihin tilanteisiin kuten syntymäpäiville tai työelämäseminaariin.

Puheen rakenteen opiskelu oli koulutuksessa sisällöllisesti tärkeä asia, koska koulutuksen osallistujat kuvasivat sitä itselleen täysin uudeksi ajatteluksi, vaikka ovat pitäneet puheita ennenkin. Tavoitteena oli saada aikaan ainakin jokin yksinkertainen ja käytännönläheinen malli, jonka avulla puhujat saavat kerrottavat asiat loogiseen ja johdonmukaiseen järjestykseen ja puheeseensa lisää mielenkiintoisuutta. Oli myös hyvä, että muutamat taustatutkijat olivat mukana koulutuksessa, jotta heillä ja puhujilla on jatkossa yhteinen ajattelutapa siitä, miten puhe-esitys voitaisiin rakentaa. Puheen rakennetta ja sisällön rajaamista harjoiteltiin eri vaikuttamisteemoja käsittelevillä puheilla ja käyttämällä miellekarttatekniikkaa havainnollistamaan sitä, miten annettuun aiheeseen liittyvät asiat on mahdollista rajata.

2.5 Elämäntarinatyöskentely

Koulutuksissa tärkeäksi työskentelytavaksi valikoitui oman elämäntarinan työstäminen. Se tehtiin, jotta kaikilla puhujilla olisi jatkossa käytettävissä ainakin jokin etukäteen työstetty

aineisto, jota voi hyödyntää puhujakeikoilla. Puheiden aiheet ovat vaihtelevia tilaisuudesta riippuen, ja valmiiksi mietityn elämäntarinan pohjalta tarvittavaa aihetta on mahdollista käsitellä tarkemmin aina tilaajan toiveista riippuen. Puhujakeikoilla tavalliseksi käytännöksi muodostuikin se, että puhuja kertoo ensin omasta elämäntarinastaan ja sen jälkeen käsittelee tarkemmin juuri tilaisuuden aiheeseen liittyvää teemaa kuten esim. työkokemuksia tai asumista. Elämäntarinyöskentely liittyy myös kokemuspuhujana voimaantumisen teemaan, sillä pienryhmissä tapahtunut tarinoiden esittäminen antoi mahdollisuuden jakaa hyväksyvän ryhmän kesken omia kokemuksia ja näkemyksiä ja tulla nähdyksi ja kuulluksi niiden kautta. Vetäjien tehtävänä elämäntarinoiden jakamisessa oli myös toimia tukea antavana kuulijana ja rohkaista näkemään kunkin puhujan omien kokemusten arvo. Samalla elämäkokemukset tulivat läpikäydyksi siten, että puhujien oli hieman helpompi tunnistaa niistä erityisen kiinnostavia ja olennaisia esiin tuotavia teemoja. Pienryhmien kesken vallitsi myös melko hyvä luottamuksen ilmapiiri, joka antoi mahdollisuuden siihen, että vaikeammistakin elämäkokemuksista keskusteltiin. Sitä kautta osa puhujista koki, että näitä kokemuksia on mahdollista jatkossa tuoda esiin muullekin yleisölle, jos se on tilaisuuden aiheen kannalta olennaista. Tällaisia aiheita olivat esimerkiksi omaan perheeseen liittyvät ongelmat ja vaikeat lapsuuden kokemukset. Kokemuspuhujilla voikin olla merkittävä rooli paitsi vaikuttajina kehitysvammaisille ihmisille suunnatun toiminnan kehittämisessä, myös vertaistukihenkilöinä erilaisilla kursseilla ja ryhmätoiminnassa. Yksi tärkeä esimerkki tästä nähtiin, kun koulutuksessa ollut puhuja piti harjoituspuheenvuoronsa nuorten miesten kurssilla ja käsitteli puheenvuorossaan sitä, millä tavalla on itse oppinut pois väkivaltaisista toimintatavoista ristiriitatilanteissa.

Elämäntarinoiden tekemistä varten koulutuksessa olevat saivat käyttöönsä tehtävälomakkeen, jossa eri ikävaiheet oli jaoteltu eri sivuille ja niihin liittyviin kysymyksiin vastaamalla oli mahdollista muistella eri elämänvaiheita. Lomakkeessa oli tukena pcs -kuvat. Elämäntarinyöskentelyn materiaalit löytyvät oheisen koulutusmateriaalin lisäksi esimerkiksi Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n Mieli myllertää projektin julkaisusta ”Mieli myllertää. Opas kehitysvammaisen henkilön mielenterveyden tukemiseen”, jonka materiaaleja ja työskentelytapoja puhujakoulutusten kouluttaja oli mukana kehittämässä. Tehtävää varten käytiin läpi sitä, millä eri tavoilla elämäntarinaa on mahdollista työstää, ja koulutuksen osallistujat saivat tehtäväkseen tuoda seuraavalla kerralla mukanaan jonkin omaan elämään liittyvän valokuvan, esineen tai muun muiston. Niiden avulla elämäntarinan kerrontaa oli tarkoitus värittää ja rikastuttaa, ja samalla harjoiteltiin esityksen havainnollistamista yleensä. Erityi-

sesti valokuvat osoittautuivat jälleen hyväksi havainnollistamisen keinoksi, ja niiden avulla oli myös mahdollista tehdä puhujalle itselleen muistiinpanorakenne, joka ei edellytä luku-taitoa. Valitettavasti aikaa ei ollut käytettävissä niin paljon, että kaikille puhujille olisi pystytty tekemään esimerkiksi powerpoint -esitys omista valokuvista elämän varrelta. Elämäntarinan kokoaminen sinänsä oli osallistujille melko vaativaa, mutta monet saivat siihen apua lähiverkostolta ja muutamien kanssa kouluttaja kokosi kirjoitetun elämäntarinan yhdessä keskustellen. Pienryhmissä jaetut elämäntarinat olivat hyvä keino esiintymisen harjoitte-luun ja antoivat puhujille kuvan siitä, että esityksen seurattavuuteen ja kiinnostavuuteen täytyy kiinnittää huomiota missä tahansa tilanteessa. Esitykset myös videoitiin ja katsottiin yhdessä läpi mahdollisuuksien mukaan. Yleisönä olevat pienryhmäläiset saivat toisten esi-tyksistä uusia aiheita omiin puheisiinsa sekä vertaistuen kokemuksia yhteisten kokemus-ten äärellä, vaikka pitivätkin tarinoiden kuuntelemista välillä raskaana.

2.6 Koulutusten päätös

Päätöstilaisuudet olivat eri paikkakunnilla erilaisia kokemuspuhujien toiveiden mukaisesti. Päivän tavoitteena oli saada puhujille selkeä ohje tulevaisuuden toiminnan osalta, arvioida tavoitteiden saavuttamista ja juhlistaa koulutuksesta valmistumista. Helsingissä ryhmä kävi seuraamassa improvisaatioteatterin esitystä ja Turun ryhmä taas tutustumassa Turun kult-tuuripääkaupunkivuoteen liittyvään Turun palo -näyttelyyn ja samalla arvioimassa sen es-teettömyyttä, joka ei osoittautunut kovin hyvin onnistuneeksi. Tampereen ryhmä vieraili museokeskus Vapriikissa ja sen eri näyttelyissä. Porin, Jyväskylän, Joensuun ja Oulun seudun koulutukset päättyivät sen sijaan puhujien järjestämiin seminaareihin ja Jyväskylän pienimuotoisempaan keskustelutilaisuuteen. Kokemuspuhujat tuottivat lähes koko semi-naarien ohjelman muutamia vierailijoita lukuun ottamatta ja ideoivat myös päivän kulun. Seminaarit tarjosivat kokemuspuhujille esiintymiskokemuksia, mutta samalla niissä pystyt-tiin tukemaan paikallisen yhteistyöverkoston rakentumista ja puhujien julkisuutta. Niissä käydyissä keskusteluissa tuli myös esiin se, kuinka voimallisesti Me Itsen jäsenet ja muut sen ajatuksista kiinnostuneet kaipaavat tällaisia paikallisen keskustelun ja kokemusten vaihdon tilaisuuksia ja tapaamisia. Päätöstilaisuuksiin kutsuttiin erityisesti paikallisten ala-jaosten jäseniä, kehitysvamma-alan työntekijöitä, puhujien lähiverkostoa ja paikallisia päät-täjiä. Yleisöä päätösseminaareissa oli paikalla 40 - 200 henkilöä.

Koulutusten päättyessä oli tärkeää käydä läpi sitä, miten kokemuspuhujien toiminta käytännössä jatkuu. Keikkojen järjestely projektityöntekijän välityksellä, yhteistyö tilaajan kanssa ja puhujakeikkoihin liittyvät käytännöt kuten verokortti, tilinumeron toimittaminen sekä matkakulujen ja puhujapalkkion hoitaminen käytiin läpi tarkasti ja ne herättivät paljon kysymyksiä. Tästä huolimatta puhujakeikkojen käytännön järjestelyt ovat työllistäneet projektityöntekijän hyvin tiiviisti varsinkin niillä paikkakunnilla, joilla ketään taustatukihenkilöä ei ole ollut käytettävissä. Puhujakoulutusten lopputilaisuuksissa puhujat olivat hyvin valmiita ja motivoituneita lähtemään puhujakeikoille, ja monille onkin ollut suuri pettymys, että keikkoja ei ole taustatuen puuttumisen vuoksi pystytty heti järjestämään, vaikka tilausta olisi ollut.

Koulutusten loppukeskusteluissa korostui vielä se, että kokemuspuhujat toimivat eri tilaisuuksissa myös Me Itse ry:n edustajina ja tuovat esiin järjestöön liittyviä arvoja. Tämä antaa heille samalla legitimitetin tuoda esiin mielipiteitä muidenkin kehitysvammaisten ihmisten edustajina ja käyttää esimerkiksi vuosikokousten tuottamia julkilausumia. Koulutusten materiaaleina osallistujille jaettiin jo aloituskerralla muistitikut, joissa oli valmiina Me Itse ry:n ja Käsikynkän esittelymateriaalit eri tilaisuuksissa käytettäväksi. Samoin puhujille jaettiin Me Itse ry:n tilaisuuksissa käytettävä yhdistyksen nimellä varustettu puhujapaita ja nimikyltti, jotka vahvistavat puhujan virallista roolia ja antavat uskottavuutta ja näkyvyyttä.

3 Koulutusten palautteet ja arviointi

Palautteiden ja arvioinnin keräämisessä osallistujat antoivat viimeisellä koulutuskerralla yleispalautetta koulutuksesta sekä arvioivat omien tavoitteidensa saavuttamista. Koulutukset koettiin yleisesti ottaen hyviksi ja monipuolisiksi sekä sisällön että käytännön järjestelyjen osalta. Myös ryhmien toiminta koettiin luottamukselliseksi ja hengeltään hyväksi. Käytännön harjoituksia toivottiin vieläkin enemmän, ja niitä lisättiinkin vielä loppua kohden koulutuspäiviin. Joskus päivät tuntuivat pitkiltä esimerkiksi lauantaina työviikon jälkeen.

Koulutetut puhujat kokivat, että varmuus esiintymiseen on lisääntynyt ja jännittäminen vähentynyt - esiintymisen kuvattiin olevan nykyään jopa nautinnollista ja hauskaa. Yleisön kohtaaminen ei enää herättänyt pelkoa, vaan puhujat näkivät kontaktin yleisön kanssa hy-

vin tärkeäksi osaksi esiintymistä. Varmuuden lisääntymistä he pitivät kuitenkin tavoitteena vielä tulevaisuudessakin, samoin kuin käytännön puhetilaisuuksien sujumista, koska tilaisuudet ovat luonteeltaan ja kooltaan hyvin erilaisia. Koulutus antoi kokemuksia kuulluksi tulemisesta, valmiutta kertoa omista kokemuksista ja rakentaa looginen ja seurattava puhe. Kaiken kaikkiaan vuorovaikutustaidot kehittyivät koulutuksessa ja varsinkin käytännön puhe-esityksissä. Hyödyt eivät rajautuneet vain puhe-esityksiin, vaan puhujat sanoivat koulutuksesta olevan hyötyä yleensäkin omien näkemysten esiintuomisessa. Omien tuen tarpeiden huomaaminen ja kirjaaminen oli myös hyvä saada tehtyä, koska jatkossa kokemuspuhujan keikkojen järjestämisessä on olennaista tietää, mitä tukea keikan onnistuminen vaatii esimerkiksi taustatukihenkilöltä tai tilaisuuden järjestäjältä. Näitä tuen tarpeita olivat esimerkiksi tilaisuuteen kulkeminen, lukeminen, muistitikun käyttö tai henkinen kannustus ja esityksen etukäteen miettiminen yhdessä. Monet puhujat myös kokivat tarpeelliseksi dialogisen esiintymistavan tai haastattelemisen, jossa tuttu tukihenkilö johdattelee esityksen kulkua.

Kouluttajan näkökulmasta koulutusten kokonaisuus oli varsin onnistunut. Puhe-esityksen taitojen ohella ja rinnalla pystyttiin rakentamaan käsitystä Me Itse -ideologiasta ja kokemuspuhujan roolista puhetilaisuuksissa. Oli myös tärkeää, että kouluttaja ja Me Itsen perustoiminnan hyvin tunteva projektityöntekijä pystyivät toimimaan työparina, koska silloin Me Itsen vaikuttamisteemoihin liittyvät ajankohtaiset asiat tulivat luontevasti mukaan koulutusten sisältöihin ja toisaalta kokemuspuhujat saatiin sitä kautta heti käyttöön Me Itsen ydintoiminnassa ja yhdistyksen verkostoissa. Eri osallistujat ovat kuitenkin varmasti hyötyneet koulutuksista vaihtelevasti, koska myös lähtötaso ja omat toiveet kokemuspuhujatoiminnan suhteen olivat erilaisia. Joku saattoi tulla mukaan jo kokeneena puhujana ja halusi lähinnä jakaa kokemuksiaan muillekin, joku taas ei ollut esiintynyt yleisölle muulloin kuin joskus kouluaikoina ja lähti nyt kokeilemaan aivan uusia areenoita vaikuttamisen ja esiintymisen saralla. Muutamat osallistujat taas lähtivät mukaan lähinnä mies- tai naisystävän paikalle tuomina. Tavoitteetkaan eivät siksi voineet olla kaikille samoja. Suurimpana ansiona koulutuksissa pidän kuitenkin voimaantumista ja rohkaistumista omien näkemysten ja kokemusten esiintuomisessa. Siihen vaikuttivat yhtäältä koulutuskokemukset mutta toisaalta myös käsikynkkäläisistä muodostunut tiivis ryhmä, johon kuuluminen oli monille merkittävää ja on jatkossakin välttämätöntä kokemuspuhujana toimimisen jatkuvuuden kannalta. Koulutusten tärkeäksi kuvattu anti oli se, että kokemusten jakaminen toisten kanssa antoi tilaisuuden laajentaa omia näkemyksiä siten, että yhdistyksen jäsenet voivat

vaikuttaa asioihin niiden kehitysvammaisten ihmisten puolesta, joilla ei ole ollut mahdollisuuksia osallistua tällaiseen toimintaan. Monet kokivat, että heidän tulee puhua myös esimerkiksi vaikeimmin vammaisten henkilöiden elämäntilanteista, vaikka itsellä ei olekaan niistä omia kokemuksia. Jatkossa kokemuspuhujat toivoivat sekä paikallisia kokoontumisia että esimerkiksi valtakunnallisia tilaisuuksia, joissa sisällölliset keskusteluryhmät jakaisivat kokemuksia - sekä ongelmia että hyviä käytäntöjä - eri paikkakunnilta.

Kokemuspuhujien ja vetäjien palautteen lisäksi Käsikynkkä -projektista tehtiin väliarviointi, jonka aineistot ovat vuoden 2011 lopulta. Sen tulokset on kuvattu Lea Vaitin tekemässä väliarviointiraportissa. Arvioinnin perusteella koulutusta kehitettiin jonkin verran, erityisesti lisäämällä yhä enemmän käytännön puheharjoitustilanteita ja tuomalla Me Itsen ideologia keskeisemmin ohjaamaan koulutuksen sisältöjä. Pääosin puhujien väliarvioinnissa antamat palautteet olivat hyvin yhteneviä edellä kuvatun kanssa, ja koulutusmalli todettiin siinä määrin toimivaksi, että suurimmat kehittämisresurssit suunnattiin projektissa vuonna 2012 enemmän puhujien varsinaisen toiminnan järjestämiseen ja kehittämiseen.

4 Koulutusmallin kehittymisen prosessi

Kokemuspuhujien koulutusmalli kehittyi eri paikkakunnilla järjestettyjen koulutusten aikana suhteellisen paljon. Tavoitteet ja perussisällöt pysyivät melko samoina koko ajan, mutta ne selkiytyivät ja rajautuivat matkan varrella. Ensimmäisessä, Helsingin ryhmässä aloitettiin siitä, että kokemuspuhujakoulutukseen piti löytää sopiva sisältö ryhmälle, jonka osallistujilla on oppimisen ja käsitteellisen ymmärtämisen haasteita. Tällöin eniten resursseja piti käyttää siihen, millä tavoin puhe-esityksen rakentamista ja esitystaitoja käsiteltiin selkokielisesti ja kaikille soveltuvalla tavalla. Koulutusten materiaalit tehtiin tässä vaiheessa, ja ne piti muokata sellaisiksi, että ne soveltuvat kaikille koulutukseen tulijoille ja että niitä voi käyttää ilman lukutaitoa tai näkövammaisuuden haasteista huolimatta. Koulutukseen tulijoiden suhteen ei suoritettu erityistä karsintaa, vaan katsoimme, että tällaisen yhdistyksen koulutuksen pitää olla niin joustava ja esteetön järjestelyiltään, että kaikki vaikuttamistoiminnasta kiinnostuneet voivat olla mukana. Tämä asetti haasteita myös koulutuksen toteuttamiselle ja materiaaleille.

Helsingissä vaikuttamisteemat ja Me Itsen ideologia olivat koulutuksessa hieman vähemmän varsinaisina koulutussisältöinä, mutta sen sijaan koulutuksen osallistujat olivat pääosin jo kokeneita yhdistysaktiiveja, jotka itse toivat nämä teemat mukaan koulutuspäiviin hyvin voimallisesti ja jopa niin, että ryhmää piti vahvasti ohjata myös ns. metatiedon pohdintaan eli siihen, millä tavoin voidaan puhua siitä, mistä halutaan puhua. Intoa oli välillä enemmän kuin loogisen esityksen rakentamisen taitoja. Ehkä keskeisin ero esimerkiksi Helsingin ja viimeisenä järjestetyn Oulun ryhmän välillä oli se, että koulutuksen aikana rakentuneiden esitysten teemat olivat Oulussa selvemmin Me Itsen vaikuttamisteemoihin keskittyviä, kun taas helsinkiläiset olivat kiinnostuneita puhumaan mistä tahansa omista kiinnostuksen kohteistaan kuten esimerkiksi historiasta tai vanhustenhuollosta. Tämä johtuu siitä, että koulutukset saatiin myöhemmissä ryhmissä vahvemmin liitettyä yhdistyksen ideologiaan jo heti alun alkaen, ja esimerkiksi Oulun ja Jyväskylän ryhmät kokivatkin, että Käsikynkkä -projekti oli heille myös alajaostoiminnan lähtökohta ja piristysruiske.

Puhujakoulutusten käytännön periaatteita piti myös selventää matkan varrella. Monet koulutuksen osallistujista olivat hyvin aktiivisia muuallakin kuten vapaaehtoistoiminnassa tai harrastuksissa, ja heillä saattoi olla vaikeuksia päästä paikalle kaikkina koulutuspäivinä. Käytännöksi muotoutui poissaolopäivien korvaaminen, koska vain koko koulutuksen suorittaneet puhujat pääsivät puhujarekisteriin ja sitä kautta puhujakeikoille, joista maksetaan palkkio. Tästä huolimatta koulutuksen jätti kesken vain kolme osallistujaa. Yksi heistä totesi, että kokemuspuhujatoiminta ei ollut hänelle sopivaa, yhdellä oli hankaluuksia saada koulutukseen menemiseen tukea lähiverkostolta esimerkiksi aikatauluista muistuttamisen osalta, ja yksi taas näki, että haluaa osallistua mieluummin muiden erityisryhmien kuin kehitysvammaisten ihmisten yhdistystoimintaan, jota ei kokenut itselleen oikeaksi paikaksi. Korvaavuuskäytännöllä haluttiin myös korostaa sitä, että kyseessä on oikea, vakavasti otettava kokemuspuhujatoiminta eikä esimerkiksi vapaa-ajan viettoon tarkoitettu leiri tai kerho, joista monilla oli kokemuksia.

Koulutusmallin kehittyessä myös koulutuksessa tuotetut esitykset ja esittämistavat kehittivät. Ensimmäisen ryhmän jälkeen totesimme, että pienessäkin ryhmässä ei ole mahdollista tehdä kovin monia valmiita puhe-esityksiä, joita puhujat voisivat jatkossa helposti hyödyntää missä tahansa tilaisuudessa. Jokaisella olisi kuitenkin hyvä olla jotakin valmista materiaalia, jota jatkossa voi käyttää puhe-esityksen runkona. Puhujilla oli myös vaikeuksia tunnistaa omista kokemuksistaan näkökohtia, joita olisi hyvä tuoda esiin. Tähän ratkai-

suna otettiin toisessa koulutusryhmässä käyttöön elämäntarinatyöskentely, jota edellä kuvattiin. Totesimme myös, että tavanomainen, yksin pidetty puhe-esitys ei ole kaikille puhujille sopiva esiintymistapa. Se voi olla liian vaikea tai jännittävä, tai puhujan voi olla hankala muistaa mitä piti sanoa, kun kirjoitetuista muistiinpanoista ei ole hyötyä eikä esitystä ehditä juuri yhdessä harjoitella etukäteen vaikka teemoja käytäisiinkin läpi esimerkiksi taustatukihenkilön kanssa. Tähän ratkaisuksi koulutuksissa harjoiteltiin ja keikoilla sovellettiin dialogista esiintymistä, jossa tukena toimiva henkilö keskustelee yhdessä puhujan kanssa tai haastattelee häntä. Tämä edellyttää tukihenkilöltä hyvää puhujan tuntemista ja yhteistä etukäteiskeskustelua, jotta esityksen sisältö pysyy edelleen kokemuspuhujan hallussa tukihenkilön osallistuessa sen suuntaamiseen. Muutamat kokemuspuhujat myös harjaantuivat toimimaan itse puhujapareina ja suunnittelivat yhteisen esityksen, jossa pystyivät tukemaan toisiaan esityksen eteenpäin viemisessä. Halusimme etsiä erilaisia esiintymistapoja, jotta kokemusten esiin tuominen olisi mahdollista niillekin puhujille, joille esityksen rakenteen itse suunnitteleminen ja tilaisuuden kulun hahmottaminen on haastavaa.

Joensuussa, Porissa ja Oulussa Käsikynkän puhujakoulutukseen tuli mukaan puhujien taustatueksi lupautunut henkilö. Erityisesti Joensuussa hänen mukanaolonsa ja jatkotyöskentelynsä puhujien tukena oli merkittävää paikallisen kokemuspuhujatoiminnan onnistumisen kannalta. Taustatukihenkilön osallistuminen koulutuksiin antoi hänelle ja koko ryhmälle vahvan yhteisen pohjan siitä, mitä toiminnalla tavoitellaan ja miten puhe-esitysten valmistelu ja toteuttaminen yhdessä sujuu hyvin. Olennaista oli myös, että koulutuksissa taustatukihenkilön on mahdollista tutustua puhujiin niin hyvin, että jatkossa yhteinen puheenvuorojen suunnittelu helpottuu huomattavasti – tosin tällainen tutustuminen ei Joensuussa ollut tarpeellista, koska Eeva Lakka taustatukihenkilönä tunsu puhujat ja yhdistyksen toiminnan jo entuudestaan erittäin hyvin ja on itse paikallinen aktiivi. Siellä taustatukihenkilön mukanaolo antoi enemmänkin erinomaisen lähtökohdan puhujien toiminnalle valmiiden verkostojen ja puhujien puheenvuoroja syventävien, heihin liittyvien henkilökohtaisten ja yhteisten muistojen ansiosta. Olisikin hyvä, että puhujien tapaamisissa olisi joskus mukana lähiverkosta, jonka kanssa puheenvuorojen sisältöä voitaisiin vielä syventää ja tarkentaa.

5 Inklusio ja osallisuus

Inklusiiviset toiminnan lähtökohdat Käsikynkän puhujakoulutuksissa pohjautuvat asenteeseen siitä, että kaikki ihmiset voivat olla vaikuttajia ja osallistua tasavertaisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tämä voi edellyttää tuen tarpeiden huomioimista ja soveltavia ratkaisuja, joihin inklusiivisessa yhteiskunnassa tulee olla oikeus. (kts. esim. Saloviita 2012; Takkunen 2011.) Kun inklusio määritellään siten kuin se alkuperäisessä käyttöyhteydessään esimerkiksi YK:n vammaisten vuoden 1981 tunnuksessa ymmärretään, se merkitsee täyttä osallisuutta ja tasa-arvoa (full participation and equality); vammaisten henkilöiden täyttä osallisuutta yhteiskunnassa.

Tämä periaate ohjasi puhujakoulutusten järjestämistä ja myöhemmin puhujakeikkojen käytännön toteutumista. Inklusiivisen lähtökohdan mukaisesti koulutusten osallistujissa ei suoritettu karsintaa tai asetettu pääsykriteerejä, vaan vetäjät katsoivat, että koulutusten ja puhujakeikkojen toteutustapojen tulee olla niin joustavia, että kaikki vaikuttamistoiminnasta kiinnostuneet voivat olla siinä mukana omalla yksilöllisellä tavallaan. Kokemuspuhujien vaikuttamistoiminta on jo lähtökohdiltaan suunnattu kaikkialle sinne, missä päätöksenteko tai asennekasvatus tavalla tai toisella tapahtuu. Tällaisiksi paikoiksi koulutuksessa olleet puhujat katsoivat yhtä hyvin esimerkiksi päiväkodit, joissa muutamat heistä halusivat pitää harjoituspuheenvuoronsa, kuin ylimmän päätöksenteon organisaatiot ja kansainväliset konferenssit. Olennainen osa vaikuttamista on asenteiden muokkaaminen, minkä on puhujien saamien yleisöpalautteiden perusteella nähty tapahtuvan parhaiten juuri silloin, kun vammaiset henkilöt itse pääsevät julkisesti esiin eikä tiedon tuottamisen oikeus ole vain omaisilla tai vammaistyön ammattilaisilla. Henkilökohtaiset elämäkokemukset iloineen ja pettymyksineen koskettavat yleisön henkilökohtaista ajattelua usein helpommin kuin teoreettinen tieto, vaikka sitäkin tietenkin tarvitaan.

Inklusiota voi tarkastella myös asenteena, jonka mukaan kaikki ovat yhtä osallisia omaa elämää koskevassa päätöksenteossa ja siihen liittyvän palvelujärjestelmän kehittämisessä. Vammaisten henkilöiden elämäkokemukset nähdään arvokkaana kokemuksellisenä tietona, ja niiden tulee vaikuttaa palvelujärjestelmän kehittämiseen. Koulutuksissa tämä

asenne ohjasi koulutuksen vetäjien työskentelyä, mutta se myös näkyi koulutettujen puhujien voimaantuneena asenteena omien näkökantoja esiin tuomisessa ja esimerkiksi aktiivisessa yhdistystoimintaan osallistumisessa.

Yksilön osallisuuteen kuuluvat muun muassa kuulluksi tuleminen omaa elämää koskevissa asioissa ja niihin vaikuttaminen, tiedonsaanti, tasavertaisuus, joukkoon kuuluminen ja mahdollisuus ilmaista mielipiteensä (THL 2012.) Kaikilla ihmisillä on oltava oikeus vaikuttaa ääneen yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa – osallisuuden tulee toteutua sekä yhteiskunnallisella tasolla että yksilökohtaisessa päätöksenteossa esimerkiksi vammaisten henkilöiden palveluista päätettäessä. Kokemuspuhujien toiminta suuntaa kaikilla tasoilla kohti näiden periaatteiden toteutumista.

LÄHTEET

Bäcklund, Pia. 2007. Tietämisen politiikka. Kokemuksellinen tieto kunnan hallinnassa. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki: Yliopistopaino.

Saloviita, Timo. 2012. Inklusio eli ”osallistava kasvatus”. Lähteitä sekä 13 perustetta inklusiota vastaan. Verkkojulkaisu.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/periaatteet/osallisuus

Viitattu 26.6.2012

Yhdistyneet kansakunnat

World Programme of Action Concerning Disabled Persons

www.un.org/disabilities. Viitattu 25.6.2012.

Takkunen, Ulla-Maija (toim.) 2011. Moniääninen Äijäsirkus. Inklusiivinen ryhmä soveltavan sosiaalisen sirkuksen projektissa. Tampere.